

KİTAP İNCELEMESİ 2

“AHLÂKLI BİR SAVAŞ MÜMKÜN MÜ?”

“HAKLI SAVAŞ HAKSIZ SAVAŞ”

Yazar: Michael Walzer

Çevirmen: Mehmet Doğan

Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2010, 445 Sayfa

Emre Burak DEMİRER*

Savaş, kimileri için bir yenilenme, kurtuluş, iyiliğe yol açan kötülük, gereklilik, zorunluluk gibi tasvip edilmese dahi iyilenen olumlu bir yol, insanın mündemiç bir niteliği, kimileri için ise yıkım, ölüm, cehennem, cinayet, felaket gibi olumsuz niteliklemlerle tanımlanmıştır. Ancak bize savaş hakkında bu tür yorumları yaptıran nedir? Çok güvendiğimiz ve devamlı saygı duyduğumuzu söylediğimiz hukuk kuralları mı yoksa bunun daha ötesi mi? Kısacası savaşı değerlendirebileceğimiz ve yine öznesinde yer alabileceğimiz bir metodumuz var mı? Şöyle ki; her savaşta aslında o savaşa dahil olmasak da haklı dediğimiz bir taraf tutarız, bunun birçok sebebi olabilir (din, dil, ırk, siyasi rejim vs.). Peki aslında katlanılması gereken kötülük olarak olumlu nitelikler bahsettiğimiz halde kötülüğünü kabullendiğimiz savaşta niye böyle bir haklı haksız ayrımı yaparız?

Walzer, burada devreye giriyor ve Haklı Savaş Haksız Savaşı yazma nedenini açıklarken tam da bu soruya cevap veriyor. Walzer'a göre (ki Walzer bu

* Araştırma Görevlisi, Giresun Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, burak.demirer@gresun.edu.tr

kitabı yazmada Vietnam savaşının etkisinin oldukça büyük olduğunu kabul etmekle birlikte kitabı bir kuram çalışmasından ziyade yani bir siyaset bilimci olarak değil bir savaş karşıtı aktivist olarak kaleme aldığını üstüne basarak vurguluyor) aslında savaşa getirilen suçlamalar her ne kadar hukuksal arka planı aranarak yapılsada ahlaki haykırışlardır ancak çoğumuz bunun farkında bile olmayız. Burada şu ayrımın yapılmasında fayda görüyorum; Walzer ahlaki çok kapsamlı ele almış ve her insani değerlendirmeyi bu kavram çerçevesinde değerlendirmiştir ki bence bu durum dilsel açıdan bir fakirlik ve kısırlık yaratmaktadır. Bu nedenle ben ahlakın yanısıra özellikle Walzer'ın savaşın ahlaki gerçekliği olarak ikili ayrımında ortaya koyduğu jus ad bellum (savaşın haklılığı) kısmında kastedilen ahlakın bizim dilimizde vicdan kelimesine daha çok yakınlaştığını düşünüyorum. Çünkü savaş ilk çıktığında bir tarafa haklı diyeceksek bu bizim ahlaki değerlerimizden çok vicdani rahatsızlıklarımızdan kaynaklanmaktadır. Ama eğer durum böyle değilse haklı bulduğumuz tarafla aramızda güçlü bir bağ var demektir ve burada çok da ahlaki değerlerin öne çıktığından bahsedemeyiz. Burada amacım Walzer'ın nitelemesine yani savaş karşıtı söylem arayışına karşı çıkmak değil tam tersine dilin imkânlarından yararlanarak katkıda bulunmaya çalışmaktır.

Walzer, ilk olarak 1977'de basılan orijinal ismiyle "*Just and Unjust War*" isimli kitabını yukarıda belirtmeye çalıştığım gibi ABD'nin Vietnam bozgunundan hemen sonra yazmaya başlamıştır ki bu tarih 1970'tir. Walzer o dönemde Vietnam savaşına karşı olan aktivistlerden biridir ve bu kaygıyla görüşleri oluşmuş, savaş karşıtı söylemlere aslında insanlığın içtenice yabancı olmadığı yeni bir yaklaşım getirmektedir, kendisi de Vietnam savaşına karşı çıktıklarında gerçekte ahlaki bir karşı duruş sergilediklerini ancak itirazlarını yasal pozitivizmin fakir dağarcığında bunu yapmaya çalıştıklarını belirtmiştir. Walzer hukukun iki yönüne vurgu yaparak bir itiraz geliştirir. Bunlardan birincisi yasal pozitivizmdir; hukukçuların kurduğu kâğıttan kaleler benzetmesi yapar bunun için dolayısıyla sözleşmelerin paçavra olmaktan başka önemi yoktur. Diğeri ise hukukun siyaset ilkelerine göre belirlendiği faydacı tezlerdir ki bu da şu an Birleşmiş Milletler'e getirilen en önemli

suçlamalardan biridir. İkiyüzlük burada devreye girmektedir. Faydacılık esasına dayalı verilen kararların ikiyüzlüğü ancak ahlaki değerlendirmelerle günyüzüne çıkabilir. Pozitif hukuku yeniden tanımlamanın bir yolu daha var: ahlaki değerleri katarak yeniden bir pozitif hukuku yaratmak. Walzer bunu yapmakla pozitif hukukun kendinden bir şey kaybetmeyeceğini tam tersine böyle yaparak yeni oluşan hukukun yine pozitivist özellikler taşıyacağını söylemekte. Zaten haklı savaş haksız savaşta ana amaç bunun yapılması gerektiğini örneklerle ispat etmektir. Burada Walzer'a bir itiraz getirilebilir; salt Vietnam savaşından yola çıkarak hem içerik hem de tarihsel anlamda böyle genel bir yöntem geliştirilebilir mi? Walzer'ın buna cevabı tüm savaşların birbirine benzediği yönündedir. Ona göre savaşlar arasında zamanın getirdiği çok az farklılık olmuştur. Diğer taraftan Walzer Müdahale konusunun üzerinde durmakta ve müdahalelerin savaş yöntemleri açısından merkezi bir öneme sahip olduğunu söylemektedir. Bir ön bilgi olarak şunu burada belirtmek isterim ki Walzerlegalist paradigma dediği savaş konvansiyonunu düzenleyen kurallarda en çok revizyon yapılması gereken alanın müdahaleler olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle Walzer tüm savaşların birbirine benzerliği düşüncesinden kendisini bir ölçüde kurtaracak biçimde bir parantez açmıştır.

Bu noktada cevaplanması gereken temel soru şu: hepimiz biliyoruz ki ahlak çok karmaşık ve grift, içinden çıkılması imkansız bir labirent hatta tanımlanması bile oldukça güç, peki bu kadar zor bir kavramı, değerler silsilesini nasıl olur da oldukça somut olması gereken (özellikle mevzu uluslararası toplumken) hukukun içine katabiliriz ve pozitivistimden ödün vermeyiz? Burada cevap pratik ahlaktır, yeni bir ahlak dünyası inşa etmek değil. Bizim ahlakla ilişkimiz yalnızca olaylar üstünden ahlaki değerlerimizi tanımlamanın ve böylelikle haklılık, haksızlık tanımlarımızı yapmanın tek yolu budur. Yoksa birdenbire labirentin içinde buluruz kendimizi. Kitabın karakteristik özelliğini oluşturan örnekler üzerinden yürümenin önemi de burada yatmaktadır.

Kitabın incelemesini yapmaya çalışırken benim kullanacağım yöntem kitabı iki kısma ayırmak olacak. Birinci kısımda Savaşın Ahlaki Gerçekliği ve Saldırganlık

Kuramı bölümlerini, ikinci kısımda Savaş Konvansiyonu, Savaşın İkilemleri ve Sorumluluk Meselesini incelemek, ana meselemiz olan kazanmak ve düzgün savaşmak olan amaç/araç çelişkisini daha açık ortaya koymaktadır. Diğer taraftan bu incelemede kitaptaki örneklerden yararlanırken daha tasarruflu olmakta fayda olduğunu düşünüyorum. Bunun sebebi bu çalışmanın, kitabı henüz okumamış birinin eline geçmesi durumunda kitabı okumanın önünde bir engel teşkil etmemesi, kitabı okumuş olanları ise sıkılmadan göz gezdirmelerinin istenmesidir.

BİRİNCİ KISIM

Gerçekçilik Tartışması

Tartışma ilk olarak meşhur *“inter arma silent leges”* (savaş zamanı hukuk susar.) sözüyle başlamaktadır. Bu görüş kadim bir özellik taşımaktadır. Çünkü savaş insanın tüm varlığını tehlike altına sokmakta ve insan buna karşı koymak için tüm gereklilikleri yapmak durumunda kalmaktadır. Böylece insan ister istemez hukuk kurallarının söylediği tüm kısıtlamaları karşılaştığı kötülüğe cevap vermek için çığnemek zorundadır. Bunun en önemli nedeni kötülüğü yenmesinin mutlak gerekliliğidir. Yaşamı tehlike altında olan insanın savaş zamanında hukukun sesine kulak tıkaması kaçınılmazdır.

Diğer yandan *“savaşta ve aşkta her yol mubahtır.”* lafı ise aşkı da savaşla bir tutarak şiddetin tarihini hem dünyanın en büyük kederine hem de en büyük sevincine yaymıştır. Sanırım bu söz insanlık tarihinin en berrak sözlerinden biridir ve şiddete karşı çare aramak saflıktan başka bir şey değildir. Savaşmak insan doğasında oldukça normal sayılacak bir eylemdir. Yukarıda da belirtildiği gibi bunun için birçok sebep vardır. Tüm bunlar *“gerçekçiliğin”* savunularıdır. Bu savunuyu yapanlar gerçeği şöyle tanımlarlar; geleneksel olarak insanlıkdışı olarak nitelediğimiz şey aslında baskı altında ortaya çıkan insanlıktan başka bir şey değildir. Bunu bize anlatan kişi ise kadim Yunan’dan örnekler veren Thukydides’tir. Thukydides Peloponnesos Savaşları kitabında Atina’nın savaşlarını kendi kurgusunu da katarak aktarmaktadır. Peloponnesos Savaşları’nı literatüre

kazandıran, çevirisini yapan ise ünlü Leviathan'ın yazarı Thomas Hobbes'tur. Aralarında 2000 yıla yakın zaman olan bu iki adamın ortak noktaları savaşı gerçeklik ve de gereklilik olarak tanımlamalarıdır. Bu tez Hobbes'un Leviathan'ında daha da genişletilmiştir.

Aslında Walzer'ın yaptığı Thukydides ve Hobbes'da kendini bulan gerçekliğe karşı çıkmak ama bunu yaparken felsefi tartışma boyutundan kaçınmak, bilinçli olarak da bu alana girmemektir. Thukydides'in Atinalılar'ın Melos ve Midilli'yle olan savaşlarını ve bu savaşların sonuçlarını anlattığı bölümleri ele alan Walzer, Atina'da bile ahlaki değerlerin savaş zamanı devreye girdiğini kanıt olarak sunmaktadır. Bunun nasıl olduğunu anlamak için her iki savaşa da yakından bakmak gerekmektedir.

Melos ve Midilli

Melos, Sparta'nın kolonisi olan bir şehirdir. Spartalılar ve Atinalılar arasındaki savaşta tarafsız kalmak istemiştir. Ancak Atina bunu kabul etmemiş ve Melos'a iki generalini yollamıştır. Melos'un yargıçlarını ikna etmeye çalışan Atinalı iki generalin ikna çabaları sonuçsuz kalmıştır. Buna karşılık Melos halkı direnmeyi seçti, boş durmayan Atina ise Melos'un topraklarını yakıp yıktı ayrıca Melos içinden bazıları da Atina'nın tarafına geçtiler. Yani Melos hem tahrip edildi hem de kendi içinde ihanete uğradı. Çaresiz kalan Melos savaşa girdi ancak yenildi. Atina ise Melos'a girerek kadın ve çocuklarını köle yaptı, erkeklerini ise öldürdü ve 500 kişilik bir koloniyi Melos topraklarına yerleştirdi.

Burada tam bir gerçekçilik görüyoruz; Atina yapması gerekeni yaptı. Walzer Thukydides'in gerçekçiliğini tanımlamak için, Werner Jaeger'in bir sözünü kullanmıştır: *"Thukydides güç ilkesinin kendi dünyasını kurduğunu, kendi hukukunu yürüttüğünü bunu da ahlaki hayatın kurallarından müstakil ve farklı olduğunu ileri sürer."* Walzer'a göre Hobbes Thukydides'i Jaeger'in bahsettiği biçimiyle okumuştur. Eğer bu kabul edilirse Atina Melos'a karşı yaptıkları konusunda kesinlikle eleştirilemez.

Melos örneğinin tersi biçiminde Midilli Atina'nın müttfikiydi, yani aralarında bir vassallık ilişkisi bulunmuyordu. Midilli Atina'ya karşı isyan etti ve Sparta'yla ittifak kurdu. Atina'ya ihanet etti. Bir boyutuyla bakıldığında Midilli'nin yanında Melos'un suçu devele kulak bile sayılabilir. Atina meclisi Midilli'nin bu hareketine karşılık erkeklerinin tümünün idam edilmesi ve tüm kadın ve çocuklarının köle yapılması kararı aldı. Bu karar tartışmalara yol açtı. Thukydides'in aktardığı Kleon ve Diodotus arasındaki diyalog bu tartışmanın betimlenebilmesi açısından önemli. Kleon meclisin aldığı karara destek veren tarafı temsil etmektedir. Kleon Midilli'nin topluca suçlu olduğunu ve adaletin sağlanması için cezalandırılmalarından bahseder. Diodotus ise bu cezalandırmanın caydırıcı etkisine değinir ve imparatorluğa cezadan bir fayda gelmeyeceğine hatta bunun daha kötü sonuçlar doğuracağını söyler. Tartışmaların sonucunda Diodotus kazanmıştır. Bu durum Melos olayında olduğu gibi gerçekçilik tezine uymaz. Peki Atinalılar'ı Midilli kararından vazgeçiren sadece siyasi hesaplar mıdır?

Kuşkusuz hayır. Eğer böyle olsaydı en azında Diodotus çok taraftar bulamazdı. Çünkü Atina oldukça güçlüydü ve her durumda siyasi hesap peşinde koşması oldukça mesai gerektirirdi ki diğer taraftan Melos için de pekiala bu tür endişeler duyabilirdi ve harap etmezdi. Dolayısıyla geriye bir cevap kalıyor: Atinalılar Melos'a yapılanlardan rahatsız oldular ve Midilli kararına karşı çıkışlarında ahlaki kaygılar söz konusuydu. Bu arada belirtmekte fayda var, Melos olayı M.Ö. 416'da olurken Midilli isyanı M.Ö. 428 yılında gerçekleşmiştir. Bu zaman diliminin kısalığı gözönüne alındığında Atinalılar'ın Midilli kararına karşı duruşları siyasi faydacılık üzerine inşa edilmiş olsa da ahlaki kaygıların etkisinin daha büyük olduğu su götürmez bir gerçektir.

Burada kullandığımız ahlaka ben "*vicdan*" demenin uygun olacağı görüşündeyim, bunu Walzer'ın yapmamasının bir nedeni dilin durumu karşılamaadaki yetersizliği olabilir ancak Türkçe'de "*vicdan*" kelimesi tam da Melos ile Midilli'ye karşı Atinalılar'ın tavır farkını açıklamaktadır. Bunun dışında Walzer kitap boyunca kullandığı ahlak terimine karşı değilim ki böyle olması zaten mümkün değil

ancak bu tip durumlar için ahlaki davranmaktan ziyade **vicdani hareket etme** tanımı (vicdanın sızlaması gibi) en azından anlaşılabilirlik açısından daha doğru olacaktır. Önerim bunun ötesine geçmemektedir.

Melos ve Midilli örneklerinden yola çıkarak gerçekçiliğe karşı duruş tezlerini ortaya koyduktan sonra savaşın bir diğer gerekçelendirme yüzü olan strateji ve ahlak ilişkisine bakmak gerek. Melos'a saldıran Atina, ahlaki açıdan kendini savunmak için imparatorluğun bekasını öne sürerek *"bizim yerimizde olsanız siz de aynı şeyi yapardınız."* demiştir. Yani gereklilik diliyle hareket eden Atina ahlaki söylemi de oluşturmaya dikkat etmiştir. Bu durum her savaş için geçerlidir. Savaşın stratejik gerekliliğinin yanısıra haklılığının kanıtlanması için ahlaki söylemlere de ihtiyaç vardır. İşte bu yüzden her ikisi de gerekçelendirme dilidir diyoruz.

Stratejinin savaş sonrası önemi daha fazladır. Çünkü savaşta işlenen suç stratejide hata yapana yüklenmektedir zira stratejide hata yapılmıyorsa savaş kazanılır ve suçlu da olmazdı. Bunun örneğini Thukydides'in Peloponnesos Savaşları'nda görüyoruz; Walzer bu örneği dipnot biçiminde kullanmaktadır; Atinalı General Meloslular'la konuştuktan sonra savaşı planlamak için kampa döner ve üst rütbeli askerlere bir konuşma yapar:

...Bazı tehlikeleri göze almalıyız; fakat önemli değil, çünkü bu tehlikelere ben değil siz gireceksiniz. Kaybedersek suçu sana yüklerim...

Bu noktada stratejik karar vermek ahlaki karar vermek gibidir. Konuşmayı yapan Atinalı generalin karşısındaki subay Melos olayını dert edinmiş Diodotus gibi davranmalı, Walzer'ın tabiriyle zalimliğin ve haksızlığın tehlikelerini bilmelidir. Ne Kleon ne de *"gamsız"* Atinalı general gibi olmamalıdır. Savaşlar Modern Çağ'ın başlangıcındaki gibi aristokratik şövalyeler arasında olmuyor belki ama savaşçı idealizminin ölmesi savaş kurallarının ortadan kalkmasına yol açmamakla birlikte açmamalıdır da. Bu türden sorumlu yaklaşımlar savaşın gerekçelendirilmesinde kullanılan ikiyüzlü tavırları da ortaya çıkaracaktır. Çünkü ikiyüzlülük birşeyleri saklama ve bu yolla haklı olduğunu kanıtlama dilidir. İkiyüzlülüğün olduğu yerde

şüphesiz ahlaki değerler de söz konusudur. Ahlaki kaygılar üzerine konuşmamız ne kadar anlaşılır ve kullanılan dil ne kadar ortak olursa ikiyüzlülüğün maskesini ancak o zaman düşürebiliriz.

Savaşın Ahlâki Gerçekliği

Savaş hakkında yargılarımız iki türdür: biri savaşın sebepleri diğeri ise savaşta kullanılan yöntemler hakkındadır. Yani savaşı iki kere yargılarız. Savaşın sebepleri için haklı/haksız, kullanılan yöntemler için adilce/haksızca savaşıldığına hükmederiz. Bu ayrım ortaçağ yazarları tarafından ifade edilmiştir: **jus ad bellum**(savaşta haklılık) savaşın sebepleri hakkındaki yargılarımızı, **jus in bello** (savaşta adalat) savaş yöntemleri hakkındaki yargılarımızı belirtmektedir. Aynı zamanda jus ad bellum savaşın saldırganlık mı yoksa nefsi müdafaa mı olduğunu, jus in bello da savaş kurallarının ihlalinin ve ya gözetilmesinin hangisinin gerçekleştiği sonucuna varmamızı sağlamaktadır.

Diğer taraftan bu ikili ayrım savaşın ahlaki gerçekliğinin en sorunlu kısmını oluşturmaktadır. Zira savaş haklı olup haksızca savaşılabılır, bunun tersi olarak haksız olup adilce savaşılabılır ki burada cezalandırma sorunuyla karşılaşırız; adilce savaşan askeri nasıl yargılayabiliriz ya da savaşı haklı olan askeri kısıtlamaları çiğnediği için suçlayabilir miyiz?

Örneklerin derinine inildikçe sorunun net olarak cevaplanması zorlaşmaktadır. Çünkü savaşlar süreçleri içinde olan olaylar bakımından öngörülemeyen, grift ve kompleks özellikler taşımaktadırlar ve herbiri birbirinden ayrıdır. Ancak burada kastedilen ayrılık savaşların genel niteliğinden çok teknik açıdan taşıdıkları özelliklerdir.

“Savaş Cehennemdir.”

Savaşta insanlar ölür; hem de çok sayıda insan ölür. Ölümün olduğu yerde de cehennem vardır. Bu uhrevi bir anlayıştan öte bir durumu niteler. Ölüm kötüdür ve en büyük kötülük “cehennem” kelimesinde ifade bulur. Karl von Clausewitz savaş

üstüne yazmış en ünlü isimlerden biridir. Clausewitz'e göre savaş: kuramsal olarak sınırı bulunmayan bir güç eylemidir. Aynı Clausewitz "savaş bukalemundur" demiştir. Savaş başladıktan sonra nerede duracağı kestirilemez, aslında bu yaklaşım "inter arma silent leges"e oldukça yakındır çünkü savaş artık kendi kurallarını yaratır. Savaşta kısıtlamalara uymak oldukça zordur. Bu anlayış savaşı aşırılıklara götürerek hain ve zalimlik niteliği taşımayan şiddet eylemlerinin hiçbirini savaş saymaz. Dolayısıyla savaş insanları ahlaki aşırılıklara taşmayı zorlar. Aynı görüş Eisenhower'ın "...Güce başvurduğumuzda, işlerin nereye gideceğini bilemezsiniz." sözüyle bir yandan savaşın isli puslu havasını da yansıtarak desteklenmektedir. Tabii kaçınılmaz bir biçimde savaş kuralsızlık hali almaktadır. Clausewitz'in şu sözü önemli: "Savaş kurallardan meydana gelen bir etkinlik değildir ve savaş asla bir düello değildir.". Bunlardan hareketle savaş cehennemdir ancak bu cehennemden kaçınılabılır. **Her zaman ahlaki bir seçenek vardır.** Buna daha sonra değinilmek üzere kısa bir parantez olarak burada bırakalım.

Savaşın cehennemliği yalnızca sınırsızlığı ve belirsizliği değil rıza kısıtlamasının da buna yol açmasıdır. Artık savaşlar genç aristokratların düelloları biçiminde olmamaktadır. Bunlar iki tarafın da sonuçlarını önceden kabullendiği rekabetçi mücadelelerdir. Artık savaşlar zorlanan, yani rızası ellerinden alınmış askerler arasında gerçekleşmektedir. Wilfred Owen'ın 1. Dünya Savaşı piyadeleri için yazdığı ve rıza meselesini çok iyi özetleyen bir satırı bulunmaktadır:

"Sığırlar gibi ölenler için hangi ölüm çanları çalmalı?"

Modern savaşlarda askerlerin hayatları kamulaştırılmaktadır ve artık askerinin hayatı yalnızca onun değildir. Rızası elinden alınan asker savaş alanlarının malıdır. Sinemadan örnek vermek bu anlamda yerinde olacaktır; 2004'de Fransız ve Amerikan ortak yapımı Türkiye'de "Kayıp Nişanlı" olarak gösterilen orijinal adı "A Very Long Engagement" olan film bu anlamda ilginç sahneler barındırmaktadır. 1. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Fransa'da geçen filmde, Vermon'da savaşan 5 Fransız askerinin evlerine dönmek için kendi ellerini vurmaları gösteriliyor ancak askerler Somme'de Almanya'yla çatışmanın en sıcak olarak yaşandığı Somme'ye

Bingo Crépusculemevzisine gönderiliyorlar. Bunun sebebi aslında idam edilme kararları; bu 5 asker Bingo Crépusculemevzisinde Fransa ve Almanya arasındaki tarafsız bölgeye atılıyorlar çünkü tarafsız bölgedeki sıcak çatışmalar nedeniyle bir insanın oradan sağ çıkması imkansız, bu durum ada yerlilerinin King Kong'a insanları adak olarak sunmalarına benzetilebilir. Burada kesmekte fayda var zira film uzayıp gidiyor ancak bu sahnenin askerlerin hayatlarının savaş sırasında nasıl kamulaştırıldığını ve askerlerin aslında kendi hayatları üzerinde hiç söz hakkının bulunmadığını göstermesi bakımından oldukça etkileyici bir kurgu olduğunu düşünüyorum. Bu 5 askerden birinin ve filmin aynı zamanda esas oğlanı olan karakterin elinden vurulmak için yaktığı bir sigarayı parmaklarının arasına sıkıştırıp siperin üstünden Alman keskin nişancılarının bunu fark etmeleri için sallaması ve bir iki saniye sonra tam istediği biçimde avuç içinden vurulması savaş cehenneminin ateşinin hiçbir zaman hafiflediğini, devamlı harlı olduğunu da göstermektedir.

“Savaş Tiranlıktır.”

Savaşın tiranlığını en iyi tanımlayan Troçki'nin diyalektikle ilgili aforizmasının yorumuyla en iyi tanımlanabilir: “Savaşla ilgilenmiyor olabilirsiniz ama savaş sizinle ilgilenmektedir.”.

Walzer'ın savaşın tiranlığı tanımı ise dolaysız ve aforizmasız, yalın bir tanımdır. Walzer savaşın tiran yönünü tanımlarken saldırganlığa direnenlerin saldırganın vahşetini taklit etmek, belki de bunun bile üzerine çıkmak zorunda kalmak olduğunu söyler. Savaşmak istemeyebilir ancak karşımızda kendi hayatımıza kasteden bir grup gördüğümüzde en az onlar kadar bizim de gözümüz hiçbir şeyi görmez ki savaşın tiranlığında artık küçük kurşun askerler haline çoktan dönüşmüşüzdür.

Peki bir cehennemdeyse ve bilmeden de olsa bir tiranın esareti altındaysak bundan dolayı bizi kim suçlayabilir?

Buna Walzer'ın cevabı şu şekildedir: cehennemde bile daha insanca ya da insanlıktan uzak davranmak, sınırlamalara uyararak veya uymayarak savaşmak

mümkündür. Yani her zaman (daha önce de kısaca değindiğimiz gibi) ahlaki bir seçenek mevcuttur.

Askerlerin Durumu

Savaşın sınırlarını zorlayan, bu sınırların çiğnenmesini kolaylaştıran zorunlu askerlik olmuştur. Walzer demokrasinin bu duruma meşru zemin oluşturduğunu ve devletin cebretme gücünü kuvvetlendirdiği fikrindedir. 1. Dünya Savaşı'nda Verdun ve Somme cephelerinde Owen'in dediği gibi sığırlar gibi ölen askerler bu durumun en bariz örneklerini oluşturmaktadırlar. Ancak buna rağmen ahlak ölmemiştir. En çarpıcı örnek ise birbirlerini ebedi düşman olarak gören Alman ve Fransız askerlerin 1914 Noel'inde birlikte içki içip hep bir ağızdan şarkı söylemeleridir. Burada akla gelen soru; birlikte içip şarkı söylediklerine göre düşmanlıkları nasıl tanımlanabilir?

Bu soruya cevap askerlerin birbirlerine kişisel olarak düşman olmadıklarıdır; askerler hayatları kamulaştırıldıktan sonra siyaseten güdülenerek savaşmaktadırlar. Ancak askerler bunun farkında mıdır? En azından farkında olmaları gerekir ya da öyle olursa hepimiz için iyi olur. Walzer, askerlerin özgürce savaşıp birbirlerini düşman olarak seçiyor ve kendi tasarladıkları çarpışmalara giriyorlarsa savaşlarının suç olmadığını, eğer özgürce savaşmıyorlarsa da bu savaşların onların suçu olmadığını söylemekte, böylelikle rıza kısıtlamasını da işin içine katarak askerlerin bir anlamda savaş alanlarındaki statülerini de açıklamaktadır.

Tüm bunlarla birlikte Hitler'in Rommel'i nereye yerleştirilmeli? Bilindiği gibi Rommel Hitler'in en önemli üst rütbeli komutanlarından biriydi ve aynı zamanda Hitler muhaliflerinin de başını çekmekteydi hatta Hitler'e karşı yapılan suikast girişiminin plancılarından. Şimdi soru şu Dünyanın en büyük kötülüğüne hizmet etmiş fakat muhalif de olmuş Rommel nasıl değerlendirilmelidir? Dünya'nın gördüğü en acımasız ordunun başındaki bir general mi yani bir kötülükler prensi mi? Şüphesiz ki bu sorunun cevabı evet. Diğer taraftan Hitler karşıtlığıyla sorumlu bir general olarak mı değerlendirilmelidir?

Sonuçta savaş cehennemse ve tiranlıkta Rommel'in savaş sırasındaki kötülükleri doğru olmasa da mantıklı gelebilir, savaşta gösterdiği ahlaki duruşla da bu desteklenebilir mi? Bu noktada **jus ad bellum** ve **jus in bello** arasındaki ayrım önemlidir. Askerler en azından müdahale edebildikleri alanlardan sorumlu tutulmalıdırlar. Askerin (ki burada bahsi geçen asker emir altındaki tüm asker ve generaller, emri verenler değil) tüm savaştan haklılık ve haksızlık bağlamındaki sorumsuzluğu ayrı düşünülmelidir. Rommel hakkında cevap ise açıktır: kötülük o kadar büyüktür ki yapılan iyilikler hangi nitelikte olursa olsun hep iğne ucu kadar bir öneme sahip olacaktır en azından bunu yargılayacak çoğunluk açısından.

Bu yargılamayı bize yaptıran savaşla ilgili tüm normları, gelenekleri, yasal hükümleri vs. tanımlayan, yargılarımızı şekillendiren savaş konvansiyonudur. Savaş konvansiyonu, savaşın ahlaki niteliklere haiz olduğunu baştan kabul eder. Yani düzgün savaşmak, kurallara riayet etmek bile savaşın bitirilmesini sağlamaz. Her halükarda insanlar ölecektir. Bu durumun tezahürünü savaşta gösterilecek en büyük şefkatin savaşı hızla bitirmek olduğunu söyleyen 1800'lerin sonlarında Prusya genelkurmay başkanlığı yapmış vonMolke'de görmek mümkün. Buna karşın savaş konvansiyonunu işe yaramaz görmek gereksiz. Midilliörneğinde olduğu gibi kazanabilirsiniz ancak yalnızca zafer insanları tatmin etmez. Kısacası hem düzgün savaşmayı hem de kazanmayı, zafere ulaşmayı isteriz. VonMolke'nin şefkat anlayışı önceden verilmeye çalışılan bir gözdağı çabası olarak değerlendirilebilir çünkü vonMolke bunu söylemesine rağmen hiçbir zaman bu kadar aşırıya gitmedi.

Saldırganlık

Saldırganlık, savaş suçuna takılan isimdir. Saldırganın yaptığı haksızlık, saldırıya uğrayanların kendi haklarını korumak uğruna bu insanların hayatlarını tehlikeye atmak zorunda bırakmalarınıdır. Savaşın tiranlığı dediğimiz durum da zaten buna tekabül etmektedir. Bu duruma bir katkı yapmak gerek; saldırganlığa karşı kendini koruyan taraf ahlaken de savaşmaktadır. Yani saldırganın karşı savaşan tarafın savaşı haklı savaştır. Saldırganlığı savaş suçu sayarak savaşını haksız olarak nitelendirmekteyiz.

İki tarafında haklı olduğu savaş yoktur. Bu yargı cezalandırma gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Ortada bir savaş varsa mutlaka bundan sorumlu birileri yani cezalandırılması gerekenler vardır. Her iki tarafın da haksız olduğu savaşlar da vardır ki bunlar aristokratların düellolarıdır, bu savaşlar da suç değildir. Ancak modern savaşlarda bir taraf mutlaka haksızdır. Cezalandırma dilinde saldırganlıktan başka suç tanımlanmamaktadır. Bu durum hukuk dilinin fakirliğine de atfedilebilir.

Saldırmanın asıl suçu, insanların ölmeyi göze alabilecekleri değerlere saldırmasıdır. Walzer bu değerleri iki biçimiyle başlıklandırır; birincisi *toprak bütünlüğü*, ikincisi ise *siyasal egemenlik*. Ancak bunun bir istisnası bulunmaktadır; eğer insanlar kendilerini yönetecek hükümet biçimini seçmeye ve hayatlarını şekillendiren politikaları şekillendirmeye ahlaksal açıdan yetkili değillerse dışarıdan müdahaleler suç değildir. Örneğe; 1870'deki Allace-Lorraine olayı gösterilebilir. Alsace-Lorraine'de Almanya ve Fransa hak iddia ettiler; Almanya Allace-Lorraine'le kültürel bağlarını, Fransa da Allace-Lorraine'deki 200 yıl süren yönetimini öne sürdü. Beklenen odur ki bu kararı yerel halk versin ama çözüm bu şekilde olmadı. Barış anlaşmalarının genel özelliği olan baskı altında yapılmaları Franco-Prusya savaşından sonra da tekrar edildi. Almanya savaşta Allace'nin bütünü Lorraine'in ise bir kısmını ilhak etti. 1871'de yapılan barış anlaşmasıyla Fransızlar Almanya'nın haklarını tanıdılar. Bu durumu destekleyen tez ise çok geçmeden Henry Sighwick tarafından ortaya atıldı. Sighwick'e göre zaman içinde değişen tutumlarla birlikte haksız ilhak edilen topraklardaki halk ilhak edeni kabulleniyor ise haksız ilhakin ahlaki etkisi tersine döner ve haksızlık ortadan kalkar. Yine Sighwick'e göre ahlaki değerler zamanın getirdiği yeni koşullara göre değişebilmektedir, bu açıdan Sighwick faydacılığın uç noktalarında olduğunu açıkça göstermektedir.

Legalist Paradigma

Walzer, birey ve devlet benzerliği kurar ve yerel toplumla kıyaslama denilen kavrama dayanarak kişisel özgürlükle devletin siyasi bağımsızlığını birbirlerine denkler. Legalist paradigma açık ifade etmek gerekirse kişilerin sahip olduğu

temel hak ve özgürlükler gibi devletlerin haklarını koruyan hukuki duruma verilen isimdir. Ancak legalist paradigmanın uygulanmasında yetki boşluğu bulunmaktadır, bu yapıda polis bulunmamaktadır. Walzer, uluslararası toplumu haklar temeli üzerine kurulmuş kusurlu bir binaya benzetir. Bu bizi uluslararası toplumun gerçekleriyle yüzleştirir ve gerçekler legalist paradigmada revizyonlar yapmamızı gerektirmektedir. Tek suç saldırganlık olduğuna göre revize edilmemiş legalist paradigma saldırganlık kuramının altı maddesiyle özetlenebilir;

1. Bağımsız devletlerden oluşan uluslararası bir toplum vardır.
2. Bu uluslararası toplumun hukuku, üyelerinin haklarını, her şeyin ötesinde de toprak bütünlüğü ve siyasi egemenlik haklarını belirler.
3. Bir devletin başka bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi egemenliğine karşı güç kullanması ya da güç kullanmakla tehdit etmesi saldırganlık sayılır, suç eylemi kapsamına girer.
4. Saldırganlık iki tür şiddet tepkisini haklı çıkarır; kurbanın nefsi müdafaa savaşı ve kurban ile uluslararası toplumun diğer üyelerinin hukuku yürürlüğe koyma savaşı.
5. Savaşı sadece saldırganlık haklı kılar.
6. Saldırgan devlet askeri olarak püskürtüldükten sonra ayrıca cezalandırılabilir.

Son madde ayrıca önemlidir, çünkü bu madde legalist paradigmanın saldırganlık suçunu savaş sonrasında da devam ettirmektedir. Fakat bunun abartılmaması gerekmektedir, zira 2. Dünya Savaşı'nın ayak seslerinin 1919 Versaille Antlaşması'yla duyulduğunu söyleyen Carr haklı çıkmıştır. Bu sebeple 6. Madde cezalandırılan devletin halkları tarafından nefret ve intikam boyutuna vardırılabılır.

Legalist paradigma caydırıcılık üzerine kurulmuştur. Fakat faydacı tezler de mevcuttur. Bunun en önemlilerinden biri Gerald Vann'ın tezidir. Bu tez Münih İlkesi olarak adlandırılmaktadır. Münih İlkesi, saldırıya uğrayan devletin müttefiklerinin saldırgan devlete karşı savaşabilecekleri gibi faydacı bir yaklaşımla müttefiklerin saldırıya uğrayan devletin saldıran devletin isteklerini kabul etmesi için elinden

geleni yapması gerektiğini tavsiye etmektedir. Tez safdillik olarak değerlendirilse de barış için çabalamak amacı gütmesi açısından önemlidir. Walzer'a göre Münih İlkesi, bağımsızlığın kaybedilmesini kabullenir ve uluslararası toplumu güce göre tasnif eder.

Önceleme

İlk ateşi kim açtı? Sınırı ilk hangi taraf geçti? Bu soruların cevabı saldırganlığın ispatlanması ya da önleme amaçlı hareketler olduğunun ortaya konması açısından önemlidir. 1842'de İngiltere Devlet Başkanı Daniel Webster önleyici savaş için *"acil karşı konulmaz, başka bir seçime imkan vermeyip müzakerelere zaman tanımayan... nefsi müdafaa gereği olduğunu ve bu durumun kanıtlanması koşuluyla haklı bir savaş"* olduğunu söylemektedir. Walzer, önleyici savaşın amacının dengeyi korumak ve eşit güç dağılımı denen durumun baskın devletler aşağı devlet ilişkisine doğru kaymasını engellemek olduğunu ortaya koymuştur. EdmundBurke ve Francis Bacon güç dengesinin anlamsızlığın bahsederek, güç dengesinin aslında yapılmış sayısız savaşın asıl sebebi olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle **mükemmel denge bir ütopyadır**. Önleyici savaş için standarda ihtiyacımız vardır. Bu standardı Bacon *"haklı korku"* olarak tanımlamaktadır. Haklı tehdit diğer devletin tehditkar eylemlerine atıfta bulunmaktadır. Tehdit ne kadar büyükse önleyici savaş da o kadar haklıdır.

Hangi eylemler savaşı haklı kılacak kadar ciddi bir tehdit sayılabilir? Walzer İsrail'in 6 Gün Savaşı'ndaki önleyici hareketini örnek göstererek legalist paradigmaya yapılması gereken ilk revizyonu belirlemektedir. Bu revizyon; askeri güç kullanmak toprak bütünlüklerini veya siyasi bağımsızlıkları ciddi tehdit ederse, devletler savaş tehdidi karşısında askeri güç kullanabilirler biçimindedir. Walzer önleyici savaşı haklı kılacak standartları daha önce de belirttiği insanların yaşamlarını hiç düşünmeden ve de haklı olarak tehlikeye atabilecekleri toprak bütünlüğü ve siyasi egemenlikten oluşan siyasal toplumun hakları çizgisinde belirlemiştir.

Müdahaleler

Müdahaleler başka devletlerin iç meselesine karışmakla ilgilidir. Müdahaleler siyasi toplumun haklarının çığnenedildiği eylemlerdir. John Stuart Mill bu bağlamda toplumun kendi kaderini belirleme (self-determinasyon) hakkı ile siyasi özgürlüklerini birbirinden ayırır ve vatandaşlar hükümetlerini, kendilerinin yöneten siyasileri seçsin seçmesin bu tip toplumların kendi kaderini tayin eden toplumlar olduğunu söyler. Eğer siyasi toplumun fertleri özgürlüklerini kazanmak istiyorlar ise tıpkı bireysel kazanımların tek başına elde edilmesi gerekliliği gibi bunun için çaba sarfetmeleri gerekir. Dolayısıyla kendi kaderinin tayin etme hakkı vatandaşlara bireysel haklarını vermez ancak bunları kazanmaları için onlara fırsat sunar, ortam sağlar. Anlaşılacağı üzere Mill'in müdahale anlayışı dışlayıcıdır. Mill, müdahalenin özgürlük amacına hizmet ettiğini düşünmez, eğer buna rağmen müdahale gerçekleşecekse mutlaka başarısız olacaktır. Mill'in bu tutumunun Darwinci bir seleksiyon anlayışa meyilli olduğunu yorumlayanlar da olmuştur.

Mill gibi müdahalelere tamamen dışlayıcı biçimde bakmasak da müdahalenin sınırlarını iyi çizmeliyiz. Walzer bunu şu şekilde nitelemiştir:

"...görünüşte iyilikleri için bile olsa, onlar için yapamayacağımız şeyler vardır."

Ancak müdahale konusunda Mill'in bir istisna ortaya koyduğundan bahsetmek gerekir. Mill müdahalelerin uç şekli olan istilayı yetersiz insanların ve barbarların istilaya uğrayıp yabancılara tabi olmalarının çıkarlarına olduğunu söyleyerek istilaya şartlı destek vermiştir. Aynı şekilde Walzer da 2. Dünya Savaşı sonrası Almanya ve Japonya'nın yetersiz hale düşmelerinden dolayı müttefiklerin buralardaki istila politikalarını doğru bulmaktadır.

Müdahale konusuna dönmek gerekirse, karşılaşılan müdahale tipleri gözönüne alındığında legalist paradigmaya ikinci, üçüncü ve dördüncü revizyonları yapmak gerekmektedir.

1. Belirli sınırlar içerisinde iki ay da daha fazla siyasi toplum varsa, bunlardan bir tanesi büyük çaplı bir özgürlük mücadelesi yürütüyor ise,
2. Bunu iç savaşın taraflarından biri istemişse bile sınırlar başka bir yabancı güç tarafından aşıldığında (karşı-müdahale),
3. Sınırlar içerisinde insan hakları ihlalleri korkunç boyutlara ulaştığında (insancıl müdahale) müdahale gereklidir.

Tüm bu revizyonlarla birlikte dünya tarihinde gerçekleşen müdahalelerin boyutları gözönünde tutulduğunda müdahale sınırlarını ne denli aşılabildiği de unutulmamalıdır. Aslında Walzerlegalist paradigmanda revizyon yapmanın ne kadar tehlikeli olduğunun da farkındadır,

Yukarıda sayılan üç müdahale biçimine dair belirgin örnekler üzerinden gidilmelidir. Ancak burada revizyonlar arasındaki en önemli müdahale ve müdahalelerin haklılığını en üst noktaya taşıyan sebebi oluşturan üçüncü revizyona yani insancıl müdahaleye değinmek yerinden olacaktır.

İnsani müdahale, devletler içindeki hakim güçlerin ağır insan hakları ihlalleri söz konusu olduğunda gündeme gelir. Ancak herkesin bildiği gibi müdahaleyi gerçekleştiren devletler tarafından fazlaca suistimal edilmiş ve edilmektedir. Walzer bu konuda ikili bir karşılaştırma yapıyor ve ABD'nin 1898'de İspanyol baskısı altındaki Küba'ya müdahalesini ve Hindistan'ın Pakistan topraklarındaki Bangladeş'e 1971'de yaptığı müdahaleyi karşılaştırıyor.

İlk örnekte Kübalı ayaklanmacılar İspanyol baskısına karşı ABD müdahalesini desteklediler hatta isteklerinin birinci maddesi ABD müdahalesinden sonra kendi kuracakları geçici hükümetin ABD tarafından tanınmasıydı. Durum böyle olmadı. ABD müdahaleyi gerçekleştirdi fakat ayaklanmacıları tanımak şöyle dursun nihai müdahale bir istilaya dönüştü ve ABD İspanyolların yerini aldı. ABD 1898'de 1902'ye kadar adada askerlerini tuttu (gerçi bu istilanın insani haklar yönünden Kübalı'lara etkisi oldu ancak bu devde kulak devde kulak orantılamasından bile daha az seviyedeydi). Müdahalenin başlıca kuralı müdahale

eden devletin bir dereceye kadar müdahale ettiği ülkenin insanlarıyla aynı amacı paylaşmasıdır. ABD'nin Küba müdahalesinde böyle bir durum söz konusu dahi olmamıştır.

Diğer taraftan Hindistan'ın 1971'de Bangladeş'e (Doğu Pakistan) girerek müdahalede bulunması ve müdahale gerçekleştirilip Bangladeş'in siyasi özgürlüğünü tanıyarak buradan çekilmesi yukarıdaki örnekten daha insani bir müdahale biçimini kuşkusuz göstermektedir. Ancak şüphe yok ki Hindistan ahlaki gerekliliği gözetmediği gibi stratejik çıkarlarını da gözetmiştir. Bunu söylememek safdillik olurdu. Zira Pakistan ve Hindistan arasındaki kan davasıvari düşmanlık düşünüldüğünde Hindistan'ın Pakistan topraklarına insani amaçlarla da olsa girmesi aynı zamanda askeri stratejik bir kazanım niteliği de taşımaktadır.

Bangladeş olayında Birleşmiş Milletler'in (BM) tutumuna değinmekte fayda var. Olay BM'ye taşındığında BM'nin kılı bile kıpırdamamıştır. Walzer'a göre eğer insani müdahale gibi acil bir durum söz konusuysa evrensel devleti veya mesihi beklemek gibi BM'yi beklemek ahlaki bir anlam taşımamaktadır.

Savaşın Amacı Ne Olmalı?

Savaşta insanlar ölür ve bu yüzden savaş cehennemdir. Ancak cehenneme neden düştüğümüzü bilmemiz gerekir. Boşuna mı cehennemdeyiz, boşuna mı yanıyoruz, boşuna mı ölüyoruz? Tüm bu soruların cevabı bizi ahlak dünyasına bağlar bu nedenle siyasetçi ikiyüzlüdür. Bize uğruna ölecek ahlaki bir neden söylemek zorundadır. Eğer amaç kazanmaksa durum böyledir ancak Walzer'ın Thukydides ve Hobbes'dan ayrı olarak kullandığı "gerçekçiler" hedeflerin ılımlı olması gerektiğini söylerler. Hatırlanacak olursa her zaman ahlaki bir seçenek olduğu gibi faydacı bir tez de vardır.

Mutlak kazanmayı anlatan "*kayıtsız şartsız teslimiyet*" 2. Dünya Savaşı'nda Müttefikler'in Alman'lara uyguladıkları siyaset bakımından tartışmasız doğrudur. Bu doğruluğun sebeplerinden biri Hitler Almanya'sının dünya tarihinin en büyük kötülüklerinden biri olması ve buna karşı savaşan Müttefikler'in sadece kendileri için

değil tüm dünya için savaştıklarıdır. Almanya o kadar büyük bir caydırıcılığa maruz bırakılmalıdır ki bir daha böyle bir girişimin halayi dahi gerçekleşmesin.

Diğer taraftan İmmanuelKant'dan izler taşıyan otoriter devletlerin savaş açmaya demokratik devletlerden daha meyilli olduğu görüşü ise çok da doğru değildir. Zira Walzer'a göre Atina tarihi buna kanıt oluşturmaz.

Savaşta orantılı olmak, kullanılan şiddet ölçüsünde karşılık vermek mutlaka uyulması gereken bir doktrindir. Müttefikler Hitler Almanya'sına böyle davrandılar. Ama ABD, Kore ve Vietnam'da bunu yapmadı. Kore ve Vietnam'a 2. Dünya Savaşı Almanya'sı gibi davrandı. Bu noktada legalist paradigmada beşinci revizyonu yapmak gerektiğini belirtiyor Walzer: Devletin kollektif karakteri yüzünden, yakalayıp cezalandırmaya dair yerel toplumdaki yaklaşımlar uluslararası toplumun gerçeklerini karşılamaz. Bu önlemlerin önemli bir caydırıcı etkisi yoktur. Bu bağlamda David Hume'un "Güç Dengesi Üzerine" adlı denemesinde kullandığı cümle dikkat çekicidir.

...Fransa'yla girdiğimiz savaşların yarısından çoğu, komşumuzun hırsından çok bizim ihtiyatsız şiddet göstermemize dayanır.

Bu tür bir haçlı ihtirasıyla yapılan savaşta haklılık aramak yerinde olmayacaktır. Yani jus ad bellum'la değil sadece jus in bello ile ilgileniriz. Fakat bu ikiliğin yaşandığı yerde diğer bir ifadeyle jus ad bellum ile jus in bello çatışmasıyla karşılaşsak ne yapmamız gerekir? Haklı bir savaşta kurallar kenara bırakılabilir mi?

İKİNCİ KISIM

Savaş Yöntemleri

Artık ilgi alanımız jus in bello'dur. Henry Sighwick'e göre çarpışma sırasında olan biten hakkında bir yargıya varmak isteniyorsa iki tarafında kendini haklı

gördüğü varsayımıyla hareket edilmeli. Ardından asıl soru geliyor; askerler nasıl adilce savaşır?

Sighwick'in yanıtı iki aşaması olan bir kuraldır. Bu kuralın en önemli özelliği ise faydacılığdır: çarpışmalar esnasında savaşın sonunu getirmeye somut bir katkısı olmayan herhangi bir kötülüğe, ya da büyüklüğüne kıyasla savaşın sonunu getirmeye katkısı cılız olan bir kötülüğe izin verilmez. Belirtmek istenilen şey aşırılıktan kaçınılmasıdır. Sighwick aşırılıktan kaçınmak için iki ölçüt önermiştir: ilki zaferin kendisi, ikincisi orantılık kavramı yani yapılan kötülüğün tartılmasıdır. Sighwick, bu teziyle disiplini ve hesaplamayı öne çıkarmaktadır. Yine Sighwick'e göre iyi bir general ahlaki değerlere önem vermeli ve öyle davranmalıdır. Bu açıdan en iyi plan, savaşın mümkün olduğunca çabuk ve kayıpsız kazanılmasıdır. Faydacı yaklaşımın en belirgin niteliği savaş kurallarından bahsetmekten çok bu kuralların hangi durumlarda çiğnenebileceğini gösterme çabasıdır. Ancak sadece faydası düşünülerek sınırlamaların aşılması kabul edilemez, ahlaki kabul görmesi ve çoğu insan tarafından haklılık anlayışına da uyması gerekir.

Vitoria'nın "*birliklerin cesaretini arttırıcı bir etken olarak savaşın idare edilmesi için gerekliyse bir şehri yağmalamak kanunsuz değildir.*" sözünden yola çıkarak 1943'de Fransa'nın Faslı lejyonerlerinin İtalya'ya girmesi ve kadınlara tecavüz hakkının bu askerlere tanınması Vitoria için makul karşılanabilir ancak bu çoğumuz için ahlak dışıdır ve hiç de makul değildir. Bu nedenle savaşın zaruretinden bağımsız bir ahlaki duruşa sahip olmalıyız, yalnızca böyle davranarak düzgün savaşmanın kurallarına bağlı kalmış oluruz. Unutulmamalı ki; savaştığımız insanların dahi hakları vardır ve bu haklar savaş zamanında korunmalı, kollanmalı, saklı tutulmalıdır. Bu noktada karşılaştığımız en önemli sorun muharip olmayanların haklarının nasıl korunacağıdır ki bu durum da sağlıklı bir biçimde muharip olanlarla olmayanlar arasında ayırımın yapılabilmesini ve bu alanın iyi tanımlanmasını gerektirir.

Savaş konvansiyonunda ilk kural savaş başladıktan sonra tüm muhariplere (savaşamayacak durumda olsalar bile) saldırılabileceğidir. Askeri gereklilik buna bir

mazeret olarak gösterilir. Walzer bu durumu **Gerekliliğin Doğası (1)** olarak nitelendirmektedir:

“...savaşı kazanmak için yalnızca neyin gerekli olduğunu gerekçelendirmekle kalmaz, kaybetme riskini düşürmek, kayıpları azaltmak ya da savaşın akışında kayıp verme ihtimalini küçültmek için gerekli şeyleri de gerekçelendirir.”

Konvansiyonun ikinci kuralı muharip olmayanlara karşı savaş konvansiyonu asla saldırılmaması gerektiğini söyler. Ancak bu konuda karşımıza çifte etki doktrini çıkmaktadır. Çifte etki, muharip olmayanlara saldırılmasına getirilen mutlak yasaklama ile makul askeri hareketleri biraraya getirebilmenin yoludur. Bu doktrine göre ancak dört koşuldan biri gerçekleştiğinde muharip olmayanlara saldırılabilir. Bunlar:

1. Eylem kendi içinde iyidir ya da tesirsizdir.
2. Doğrudan etkisi ahlaken kabul edilebilir.
3. Eylemcinin niyeti iyidir.
4. İyi etki, kötü etkiye verilen izni telafi etmeye yetecek kadar iyidir.

şeklinde sıralanmıştır. Walzer bu dört koşuldan ancak üçüncüsünün kabuledilebilir olduğunu söylemekte ve koşulu ayrıntılandırmaktadır:

3. Eylemcinin niyeti iyidir, yani ancak kabuledilebilir etkiyi hedefler; kötü etki amaçlarından biri değildir, ne de onu amacı için bir araç olarak kullanabilir. Ortaya çıkabilecek kötü etkinin farkında olarak onu en aza indirmeye çalışır, bunu sağlamak için kendisi bir bedel ödemeyi kabul eder.

Bununla birlikte Walzer savaşın mutlak suretle sivillerin aleyhine olduğunun altını çizmektedir.

Kuşatma ve Ablukalar

Savaşta muharip olmayanların durumunu incelerken şüphesiz sivillere karşı en eski savaş biçimlerinden olan kuşatma ve ablukalardan da bahsetmek

gerekmektedir. Kuşatma çok kadim bir geleneksel savaş biçimidir ve toplamda sebep olduğu kayıplar şu anki en acımasız savaş biçimi olan nükleer savaştan dahi fazladır. Walzer'ın verdiği örnek bu açıdan anlamlıdır: Leningrad kuşatmasında ölen siviller Hamburg, Dresden, Tokyo, Hiroşima ve Nagasaki'nin modern cehennemlerinde ölen sivillerden fazlaydı.

Kuşatma kadim bir savaş biçimidir. Dolayısıyla ahlaki kabul gördüğü durumların varolduğu da bir gerçektir. Bu nedenle kuşatma savaş konvansiyonunun ikinci kuralını sarsan bir istisna halini alır. Kuşatmaları tamamen dışlayamayız veya reddedemeyiz ancak bir şekilde sınırını çizmek durumundayız. İbnMemun daha sonra Grotius'un da kaynak olarak kullanacağı bir görüşü ortaya koymuştur. İbnMemun'a göre şehir ele geçirilmek amacıyla kuşatılırsa dört taraftan değil muharip olmayanların kaçmasına izin verecek şekilde üç taraftan kuşatılmalıdır. Bunun özellikle de saldırgan devlet tarafından yapılmasını ummak rahatlıkla saflık olarak nitelendirilebilir. Ancak İbnMemun'un bu görüşü modern çağda karşılığını mülteci olma hakkı olarak bulur. Peki sivillerin bir kaçış yolu yok ise kuşatma uygulayan devlet veya devletler sivillerin de kaçınılmaz olarak kullandığı mahsul ve gıda stoklarına saldırırsa durum ne olur? Bu noktada 1. Dünya Savaşı'nda Britanya'nın Almanya ablukasını örnek gösteren Walzer çifte etki doktrininden hareketle ve Alman sivilleri askerlerden ayırmanın mümkün olmadığını da söyleyerek Britanya'nın her ne kadar sivilleri öldürmek istemese de bu ölümlerden kaçınamayacak halde olduğunu belirtiyor, fakat cümlenin gidişatından beklendiği gibi sivil ölümleri haklı görmüyor aksine Britanya'nın muhakkak zorluğu ne kadar büyük olursa olsun askeri hedefleri sivillerden ayırması gerektiğini söylüyor. Kitabın ana amacının her çatışma koşulu içinde ahlaki bir arayış olduğu hatırlandığında bu durum normal karşılanmalıdır.

Gerilla

Gerilla savaşında en büyük sorun gerillanın halktan ayrımı sorunudur. Zira gerilla askeri kıyafetler giymez, halkın arasında dolaşır. Gerilla özü itibariyle bir halk direnişidir. Vietnam'ın gerilla hareketi olan NFL'nin (NationalLiberationFront -

Ulusal Özgürlük Cephesi) paramiliter güçlerine Don Quan (sivil asker) denmesinin altındaki neden budur.

İkinci sorun savaş sırasında gerillanın ne tür haklara sahip olduğudur? Savaşta askerlerin hakları vardır ve savaş konvansiyonu bunu düzenler ancak sivillerden ayrılması imkansız, bir askeri disipline ve görüntüye sahip olmayan gerillanın hakları nasıl belirlenebilir? Bu soruya halk ve gerilla birlikteliği gözönünde bulundurularak halkın kitlesel olarak isyan ettiği durumda savaş haklarının düzensiz savaşçılara geçtiği şeklinde verilebilir. Ancak bir durum daha var ki o da halk ile gerillanın birbirinden tecrit edilebilme sorunu.

ABD ordularının Vietman'da kendi belirlediği üç maddelik "Muharebe Kuralları"nı nasıl çiğnediği görüldüğünde tecridin imkansızlığı ve bunu beceremedikçe saldırganın daha fazla hırçınlaştığı hatta kendi belirlediği kuralları dahi rahatlıkla çiğnedi anlaşılmaktadır. Sonuç olarak Walzer'a göre nihai çözüm gerillaya karşı savaşın hem kazanılmaz hem de kazanılmaması gerekliliğidir. Walzer'ın bu bakışı, köklü bir çözüm sunduğu gibi jus ad bellum ve jus in bello açısından uyumlu bir cevaptır da.

Terörizm

Modern tezahürlerinde terör, savaş ile siyasetin totaliter biçimidir. Savaş konvansiyonu ve siyaset yasasını sarsar diyen Walzer terörizmi tamamen dışlamış ve savaşın hiçbir yerinde yan, ahlaki gerçekliğinde yer alamayacağını belirtmiştir. Ancak bir istisna açarak suikast ile terör arasında ayrım yapmaktadır. Bu ayrım ise en çok terörizmin özelliğinde kendini bulur. Terörizm soykırım belirtileri taşımakla birlikte suikast bu belirtiyi taşımaz. Suikasti yapanlarda vigilant bir tavır bulunmaktadır. Adaleti devrimci bir yolla sağladıklarını söylerler.

Devrimcinin bu yola başvurması doğru mu? Hayır; devrimcinin özgürlüğünü gösterme şekli, özgürlüğünü kazandığı yolla aynıdır, düşmanlarıyla doğrudan yüzleşir, başkalarına saldırmaktan (hele ki masumlara) kaçınır. Devrimci ahlakı diye bir şey var ise o da budur.

Misilleme

Misilleme doktrinin savaş konvansiyonunun istismara en açık biçimidir. Bir yazara göre misilleme daha önce başkası yaptı diye yanlış olduğunu düşündüğümüz birşeyi yapmaktır diyerek misillemenin kısas yoluyla barındırdığı kötü yandan bahsetmektedir. Misillemede biri mutlaka cezalandırılmalıdır çünkü önceden de dediğimiz gibi bir taraf muhakkak haksızdır. Ancak bu cezayı misilleme yoluyla verirken kötülüğe kötülükle karşılık vermemek gerekir; yani kısas aranmamalıdır. Misilleme de önemli olan kötülük tekrarlasa bile kötülüğe kötülükle karşılık verilmemesidir.

Masum sivillere karşı yapılan her türlü misilleme ise istisnasız suç sayılmalıdır. Bilindiği gibi 2. Dünya Savaşı'nın en büyük sebeplerinden biri Müttefik devletlerin tüm 1. Dünya Savaşı'nın hıncını alır gibi yenik devletlerle barış anlaşmaları yapmaları ve bu yolla yenik devletlerin halklarının bunun intikamını alma arzusuyla doldurmalarıdır. Özellikle Almanlar 2. Dünya Savaşı'nda Müttefiklere karşı kısasa kısas hissiyle tüm sınırları çiğneyerek savaşmışlardır.

Barış Zamanı Misillemeleri

Misillemeler diplomasiden sonra saldırganlara karşı kullanılacak bir doktrindir. Aynı zamanda misilleme uyarı özelliğine de sahiptir. Yani misilleme savaş dışında tutulabilecek askeri bir önlemdir. Bu nedenle savaş konvansiyonunda hemen reddedilmeyen bir doktrindir. Ancak bu noktada orantılık önemli, çünkü uyarı niteliğinde kalması gereken bir barış zamanı girişimi savaşa yol açmamalıdır. Aksi takdirde misilleme de aşırıya kaçmak veya başarısızlıkla sonuçlanabileceği durumlarda misillemeden kaçınmak ve hiç denememek gerekmektedir.

Walzer misillemenin barış zamanı dünyasında yerinde bir doktrin olduğunu ancak konvansiyonun sınırları dışına çıkılmamasını ve sınırları savunmanın doğru olduğunu söyleyerek savaş konvansiyonları bahsini bitirmektedir.

Düzgün Savaşmak

Tarihten uç bir örnek olarak Sung Dükü'nden ve onun düzgün savaşmaktan anladığı şeye bakmak gerek. M.Ö. 638'de Orta Çin'de Sung ve Çu adında iki feodal devlet çatışmaya girdi. Sung ordusu nehrin kuzey yakasında savaş düzeni aldı ve Çu ordularının nehri geçmesini bekledi. Çu ordusu nehrin ortalarındayken Sung Dükü'nün yardımcılarında biri kendi ordularının sayısının Çu'ya göre az olduğunu ve hazır Çu ordusu nehirdeyken saldırıya geçmeleri gerektiğini söyledi. Aynı yardımcı Çu ordusu nehri henüz geçip savaş düzeni almadan da aynı saldırı teklifini Dük'e yaptı. Sung Dükü iki teklifi de geri çevirdi ve yardımcısına "...çökmüş bir hanedanın zayıf bir temsilcisi olsam bile davullarımı düzene girmemiş bir düşmana saldırmak için vurdurmam." dedi. Bu onurlu tavrı Sung Dükü'nün yaralanmasına ve ordusunun tarumar edilmesine engel olmadı. Mao Zedung bu olaydan neredeyse 2600 yıl sonra aynı coğrafyada Sung Dükü'nün düzgün savaşını "*budala ahlakı*" olarak adlandırdı. Gerçi Mao Zedung'u anlamak zor değildir çünkü Mao zaferin ahlaki bir zorunluluk olduğunu düşünmektedir. Ancak Sung Dükü için önemli olan şey kazanmaktan çok düzgün savaşmaktır. Kuşkusuz **Sung Dükü de Mao kadar aşırı bir söylem içerisindedir.** Ya jus ad bellum ya da jus in bello'dan birini önemsemişler ve yalnızca birinin gücüne inanmışlardır. Buna karşın yapılması gereken iki ahlaki gerçeğin de tanınması ve çözümün bu şekilde üretilmesidir.

Haklı ve haksız savaşta kısıtlamalar değişiklik gösterir mi? John Rawls'ın buna cevabı haklı bir savaşta bile belirli şiddet biçimlerinin katiyen kabul edilemeyeceği yönündedir. Bu ayrımında sınırlamaları aşarak faydacı teze yaklaşan değişken ölçü ve onun karşısında da manevi mutlakçılık karşımıza çıkar. Bu da yine jus ad bellum ve jus in bello ikileminden kaynaklanmaktadır. Manevi mutlakçılık, açık bir biçimde gök başına (gerçekten) yıkılacak gibi olana kadar adaletten sapmama biçiminde özetlenebilir.

Walzer savaş kuralları ile saldırganlık kuramı arasındaki ve jus ad bellum ile jus in bello arasındaki gerilimi dört farklı şekilde ele alıyor:

1. Faydacı iddianın baskısı altında savaş konvansiyonu basitçe bir kenara atılır (Mao'nun zafer anlayışı).
2. Konvansiyon yavaş yavaş davanın ahlaki önemine teslim edilir.
3. Konvansiyona uyulur ve sonucu ne olursa olsun haklara katı bir şekilde saygı gösterilir (Sung Dükü'nün düzgün savaşı).
4. Konvansiyon sadece yaklaşan bir felaketin eşiğinde çiğnenir (manevi mutlakçılık).

Dördüncü iddia Walzer'a göre iki türlü adalete de en iyi açıklamayı getirir ve her ikisinin gücünü de tanıyan doğru bir iddiadır. Walzer'ın teklifi son ana kadar herkesin Sung Dükü olmasıdır.

Tarafsızlık

Bir devlet nasıl tarafsız olabilir ve bunun getirdiği ahlaki yükümlülüğü nasıl kaldırabilir? Bu soruya cevap John Westlake'den gelmiştir. Westlake'e göre savaşa müdahale etmek adaleti sağlamayacaksa ya da bunun tarafsız devlete bedeli yıkıcı olacaksa ancak o zaman tarafsızlık ahlaken haklıdır. Peki tarafsız olan devlet bunu nasıl elde etmiştir? Tarafsız devletin askeri bakımdan bunun anlamı henüz saldırıya uğramamış olup savaşmak zorunda kalmamasıdır. Diğer bir etken de devletin şansıyla ilgilidir, çünkü çoğu başarılı tarafsızlığa bakıldığında savaş coğrafyalarından uzakta olmaları göze çarpmaktadır.

Ancak tarafsız devletlerin tehlikenin büyüklüğü ya da savaş alanının genişliği karşısında bir sorunu vardır. Walzer'ın **Gerekliliğin Doğası (2)** olarak tanımladığı: savaşan devletlerin tarafsız olan tarafsızlık hakkına saygı gösterebilecekleri gibi göstermeyebilecekleri durumu. Tarafsız devlet haklarında ısrarcıdır, başkalarının zorlamaları yüzünden vatandaşları kendilerini feda etmek zorunda değildir. Savaşan devlet savaş amacının yaşamsal öneminden bahseder; tarafsız devlet savaş kurallarına sığınır. Bunlar söylendikten sonra tarafsız devletin yanında olmayı isteyebilir ancak durum böyle değildir. Bazen de savaşanın yanında oluruz. Tercihi ahlaki değerlerimiz yaptırır.

Tarafsızlığın ihlal edildiği bir örnek vermek gerekirse başta anlatılan Melos Olayı'nın hatırlanması yerinde olacaktır. Melos olayı Atina'ya askeri bir zarar vermemiştir ancak Atinalılar'ın vicdanını harekete geçirmiştir. 1914'de Almanya'nın tarafsız Belçika'ya saldırması ise Almanya'nın 1. Dünya Savaşı'nda yenilmesinin nedenleri arasında sayılmaktadır.

1914'de tarafsız Belçika'ya saldıran Almanya haksızlığını çok geçmeden kendi de kabul etmiştir. Şansölye von Bethmann Hollweg'in 4 Ağustos tarihli parlamento konuşması bu pişmanlığın kanıtıdır. Ama bu haksız saldırı Britanya'nın savaş iştahını körüklemiş, ABD'yi Müttefikler'e yaklaştırmış hatta Lenin bile Belçika saldırısının Almanya'ya karşı savaşmanın yeterli bir sebebi olarak görüp kınamasına yol açmıştır. Lenin şöyle demiştir:

...bütün devletlerin, Belçika'nın özgürlüğü ve tazminat alması için Almanya'ya savaş açtığını varsayalım; Bu durumda Sosyalistler elbette ki Almanya'nın düşmanlarına yakınlık duyardı.

Başka bir tarafsızlık örneğinde ise Winston Churchill'in *değişken ölçü* adına Norveç'in tarafsızlığını çiğnemesidir. Churchill'e göre kişinin davasının haklılığı ne kadar fazlaysa o kadar çok hakka sahiptir. Britanya Almanya'yla tüm devletler adına savaşmaktadır ve devletlerin buna engel olmaması hatta haklarından feragat ederek Britanya'ya destek olmaları gerekmektedir. Böylece üçüncü devletin hakkı, haklı bir savaş yürüten devletin vatandaş ve askerlerine geçmektedir.

Norveç demir cevheri kaynağıydı ve Alman gemileri Norveç'in güneyinden Britanya donanmasına yakalanmadan bu sevkiyatı yapıyorlardı. Hitler hiçbir zaman İskandinav ülkelerini savaşa sokmak istemedi hatta amacı bu ülkelerin tarafsızlıkları korumaktı. Churchill Norveç'i savaşa katarak demir cevheri sevkiyatını durduracaktı. Yine Churchill, Almanya'nın Norveç'e saldırmasında Britanya'nın kazancının kaybından büyük olacağını söylemişti. Ama durum böyle olmadı. Almanya 9 Nisan'da Norveç'i işgal etti, Norveçliler'in direnişi ise kısa ve trajik oldu. En ilginç nokta ise Norveç'i saldırıya açan Britanya'nın Norveç'i savunmak için

oldukça hazırlıksız olmasıydı; birkaç kez kara çıkarması yapmayı denese de Alman hava kuvvetleri bu girişimleri hep durdurdu.

Planları yaparken çok istekli ve aceleci görünen Churchill küçük düşürücü tahliye kararları dahi vermek zorunda kaldı. Hiç şüphesiz Churchill işin başında salyaları akan bir kurttu ama iddiasına girdiği lades kemiği boğazında kaldı.

Norveç örneğinden yola çıkarak Walzer'ın savaş koşullarında ahlaken uç noktası olan “en üst derecede olağanüstü durum” a geçmek gerek. Churchill Norveç planında çok aceleliydi ama daha itidalli olsaydı ve zamanını bekleseydi?

Walzer'ın İstisnası (en üst derecede olağanüstü durum)

En üst derecede olağanüstü durum kavramının patenti Churchill'e aittir. Churchill bu lafı 1939 Britanya'sının durumunu tasvir etmek için kullanmıştır ancak Walzer bunun bir sav içerdiğini söyler ve **Gerekliliğin Doğası (3)** olarak tanımlar; savaşta sıradan korkaklığın (ve çılgın bir fırsatçılığın) ötesinde bir korku ve bu korkuya denk gelen bir tehlike vardır; bu korku ve tehlike savaş konvansiyonunun yasakladığı önlemlerin alınmasını gerektiriyor olabilir. İki ölçütle tanımlanır; ilki tehlikenin yakınlığı, diğeri tehlikenin doğasıyla ilgilidir. İş, saf gerçekliktir.

Britanya uçakları Almanya'yı 2. Dünya Savaşı'nda bombalarken masum insanları da öldürdü ancak soru şu: masum insanların öldürülmesi Walzer'ın sınırsız kötülük olarak tanımladığı Nazi zaferine karşı söylem olabilir mi? Walzer bu soru karşısında tehlikenin yakınlığını bir isteri ya da kuruntu olmaması durumunda **hayır** safında yer almaktadır. Bunun ağır bir sorumluluk olduğunu bilmektedir; konvansiyonun kuralları çiğnenebilir çünkü başka seçenek yoktur, öbür türlü risk çok büyüktür.

Hiroşima bu emsalde bir örnek teşkil eder mi? Hayır. Hiroşima'ya yapılanlar insanlık kasaplığıdır; ne tehlikenin yakınlığı ne de doğası böyle bir vahşete izin verebilir. İnsanın bu konudaki ortak tutumundan dolayı Hiroşima örneğini şu çıkarsamayla bitirmek ve çok uzatmamak gerekir ki insanlar savaşmaya mecbur

edilmeme hakkına sahipse o zaman savaşın muhtemel en adil bir şekilde bitirilebileceği noktaya ulaştıktan sonra savaşa devam etmeye mecbur edilmeme hakları da vardır. Bundan sonra savaşı sürdürmek saldırganlık suçu ve hatta daha da ötesi insanlık suçudur.

Nükleer Sorunu

Savaş tarihimizde nükleer silah kullandığımız bir gerçek keşke hiç olmasaydı ancak bu aşamadan sonra varlığını tartışmaktan vazgeçip savaş konvansiyonu içerisinde nasıl kısıtlayacağımızı ve hangi yolla tanımlayacağımız üzerinde anlaşmamız gerekmektedir. İnsanlık tarihine en azından utanç verici hatıralar miras bırakılmamalı.

Nükleer silahlar tüm bunlar ışığında caydırıcı olarak kullanılabilir mi? Paul Ramsey 1973’de bu soruyu yapmanın yanlış olduğu şeyi tehdit olarak kullanmak da yanlıştır, *“eğer tehdit etmek “yapmayı kastetmek” anlamına geliyorsa...halka karşı yürütülen savaş cinayetse, halka yöneltilen caydırıcı tehditler de cinayettir.”* şeklinde yanıtlamıştır. Ramsey’e göre caydırıcılık tehdit içermektedir. Eğer tehdit ediliyorsa bunun gerçekten yapılmayacağına karşı nasıl güven duyarız? Şüphesiz bu soruya net bir cevap veremeyiz, sadece kötülüğün büyüklüğü karşısında tehdit edilmek ahlaken doğru olmasa da savunulabilir bir durumdur. Bu durumun devletlerarası kaygan zemin için geçerli olduğu notu da düşünülmelidir.

Nükleer silahlar için önümüzde iki seçenek vardır; ya nükleer silahların seviyesi o kadar düşük tutulacaktır ki konvansiyonel silahların sağladığından çok daha büyük bir askeri fayda getirmeyecektir ki bu durumda nükleer silah kullanma sebebi ortadan kalkar, ya da kullanımları hedefler arasındaki ayrımı yok edecektir. Tercihimiz her zaman ilk seçenekten yanadır.

Bernard Brodie ise nükleer silahın caydırıcı yönüne tehdit unsurunu dışarıda bırakarak bakmaktadır. Brodie göre saldırıya uğramamız durumunda nükleer silah kullanmakla tehdit etmemize gerek yok, hiçbir tehdide gerek yok; silahların var olması tek başına yeterli. Ramsey de nükleer silaha sahip olmanın zaten üstü örtülü

bir tehdit olduğunu belirterek bu noktada Brodie'yle örtüşmektedir. Fakat bu bile nükleer silaha sahip olan devletlerin sorumluluklarını ortadan kaldırmaz. Brodie'nin dediğine uyararak tehdidi yüksek sesle dile getirmese bile nükleer silaha sahip olan devlet bunun tüm sorumluluğunu taşımak zorundadır.

Ramsey'in nükleer silahlar konusunu da kapsayacak savaş cehennemdir doktrinini sarsan ve değinilmesi gereken bir tezi var; Ramsey özellikle caydırıcılık meselesinde kötülüğün iyi tanımlanması gerektiğini söylüyor ve eğer herşeye kötülük gözüyle bakarsak kaçmanın yolunu bulamayız, kaçamadığımız kötülüğü de cehennem olarak nitelendirir cehenneme kural koymaya gireriz ki cehennemde kuralla yaşanmaz, tek gerçek her tarafın alevlerden ibaret olmasıdır. Böylece sınırları çabucak aşarız daha sonra da ne nükleeri kalır ne de zehirli gazı... İşte bu yüzden her tehdidi, ortalığı cehenneme çevirmek için bahane olarak kullanamayız ve kullanmamalıyız. Savaşı, tarihten edindiğimiz tecrübelerle tehditle değil savaşmanın getirdiği "şevkle" engelleyebiliriz ("şevk" Walzer'ın tabiridir).

Sorumluluk Meselesi

Savaşta adaletin olması aynı zamanda sorumlu insanların bulunmasını gerektirir. Bizim işimiz burada insanların hukuken suçlu ya da masum olmaları değil, ahlaki olarak suçlanabilip, suçlanamadıklarıdır. Eğer ahlaki değerler "vahşice" saldırıya uğruyorsa bunun cezalandırılabilceği yer hukuk merci değil insanların vicdanlarıdır.

Devlet adamalarının savaşlardaki sorumlulukları genellikle hukuksal alanla hem bireysel hem de toplumsal olarak daha bağlantılı ve bu ayrımı yapmakta yaşanacak zorluktan dolayı vatandaşlar boyutuna geçmek daha uygun olacaktır. Zira buradaki sorumluluk arayışımız vicdanidir.

Vatandaşların savaştaki sorumlulukları nelerdir? Diyelim ki saldırgan bir savaşa girişmiş devletin vatandaşlarıyız; o zaman bize ne yapmak düşer? Çarpışmalar söz konusu olduğunda iki tarafın sivilleri de masumdur. Savaş bittikten sonra siyasi ve ekonomik hedef haline geliriz, yenilenen siyasi yapının, tazminat

bedellerinin kurbanı oluruz. J. GleenGray'in hatıratında yazdıkları bu durumun tam bir yansımasıdır; savaş halindeki devletin askeri veya vatandaşı kaba, vahşi, pervasız, şiddet yanlısı bir toplumun ferdidir ve her türlü bedele rağmen kazanılması istenen bir girişimin ister istemez katılımcısıdır. Bundan yakasını sıyıramaz. Gray şu şekilde devam eder:

...Ulusunun ordusunun cömert işleri ve değerli ürünleri sonucunda yaşanan tatmin duygusunu paylaştığı gibi utancına da ortak olur.

Bu utancın paylaşılmaması için devletin savaşa girmemesi gerekirkafat vatandaşlar bunun için ne yapabilirler ki? Bu soru için Gray 2. Dünya Savaşı'yla ilgili kendi ülkesinin vatandaşlarına şunları yazdı:

Sesini çıkarması gerekirken sessizliğini bozmadı. Kendi etki alanında ağırlığını hissettirmede. Zamanında protesto edecek medeni cesareti kendinde bulsaydı, bazı adaletsizlikler yaşanmayabilirdi.

Vatandaşlar bu sesi aralarında paylaşarak çıkarabilirler. Demokrasi sorumluluğu insanlar arasında paylaştırır. Ancak kuşkusuz her bireyin eşit miktarda sorumlu tutulması da imkansızdır.

Walzer'ın dipnot olarak kullandığı Anna Frank "Hatıra Defteri"nde şöyle yazdı:

Sadece hükümetlerle kapitalistlerin saldırganlık suçu işlediğine inanmıyorum. Hayır küçük insanların da buna hevesi vardı, yoksa dünya halkları uzun zaman önce başkaldırırlardı.

Ancak Frank'in yazdıklarına rağmen savaş suçunu "küçük insanlara" atamayız. Savaşan ya da savaşın eşiğinde olan devletin vatandaşları ne kadarını yapabiliyorlarsa, o kadarını yapmak zorundadırlar. Askerlerin rıza kısıtlaması konusunda savaşın onların suçu sayılmayacağı gibi devletin sivil fertleri için de durum budur.

Askerlerden (burada emir altındaki askerler kastedilmektedir, komutanlar dahil değildir) bahsetmişken rıza kısıtlamasının yanı sıra askerlerin sorumluluğunu azaltan iki savunmaları daha vardır: biri savaşın sıcak atmosferi, diğeri ordunun itaat etme (hiyerarşik düzen), emirlere uyma zorunluluğudur. Zaten askerler de kendilerini ahlaki failer olarak görmezler. Brecht, bir oyununda komünist militanları “*devrimin üstlerine talimatlarını yazdığı boş sayfalar*” olarak betimler ki bu durum her haliyle sadece komünist militanlar için değil tüm askeri zevat için de geçerlidir. Asker bu emirlere ya da talimatlara karşı çıkarsa ne olur? Bu soruya bir örnek üzerinden cevap vermek sanırım daha doğru; Cezayir’de savaşmayı reddeden bir Fransız askeri içinde bulunduğu durumu *kardeşlikten atılmak, bir monologa tıklamak, anlaşılmaz olmak* olarak betimlemiştir.

Aslında savaşta neler olduğunu en iyi komuta kademesine bakarak anlayabiliriz. Sonuçta Brecht’in tabiriyle talimatları boş sayfalara yazanlar onlardır. Walzer, sıradan asker ve komuta kademesi arasında sorumluluk ayrımı yapar, buna göre; sıradan askerler söz konusu olduğunda olayı kanıtlamak bize düşer ancak subayların başta suçlu olduğunu varsayarız; masumiyetlerini göstermek istiyorlarsa, kanıtlamak onlara düşer.

Walzer’ın deyimiyle sona bırakılan en zorlu soru: savaş kurallarını çiğneyip en üst derecede olağanüstü durumlarda masum insanları öldüren o askeri komutanlar (ya da siyasi önderler) hakkında ne demeliyiz? Bu sorunun cevabı Walzer’ın **Gerekliliğin Doğası (4)** olarak tanımladığı durumdur; ne gerekiyorsa onu yapan insanlara ihtiyaç duyarız, bizim yerimize karar verir ve sorumluluğu alır. Çünkü böyle bir durumda ahlaki kaygılar duymamak için kulağımızı tıkırız ve bu kararı vermesi için tüm haklarımızı kararı verecek kişiye devretmekte çok da istekliyizdir. Ancak kararı alan veya alanlar yenilirse cezalandırılmaları umurumuzda bile olmaz. Netice de Churchill, Arthur Harris’e 1942’de Almanya’yı bombalattı (hatırlanacak olursa daha önce bu olay “en üst derecede olağanüstü durum” a örnek olarak verilmişti.) sonra da çok ileri gittiğini anlayarak hiç suçlu yokmuş gibi HarrisWalzer’ın haklı tabiriyle gözden düşürdü.

SONUÇ

Çalışmayı sonlandırmak için Walzer'ın sonsöz kısmında yazdığı monologu kullanmak, üçüncü baskıya önsöz kısmında kitabın, haklı savaş kuramının demokratik karar verme sürecinde gerekli bir kılavuz olduğu inancıyla tartışmalara özgürce katılıp etki edebilen vatandaşlar için yazıldığı amacı gözönünde bulundurulduğunda gediğine oturan taş niteliğindedir:

Bana ateş edemezsiniz, çünkü ben size ateş etmiyorum ve size ateş etmeyeceğim. Sizin düşmanınızım, ülkeyi işgal ettiğiniz müddetçe de öyle kalacağım. Fakat muharip olmayan bir düşmanım ve yapabiliyorsanız şiddet kullanmaksızın üzerimde baskı kurup benimle savaşmalısınız.